

Hanefi BOSTAN*

GİRESUN ÇEVRESİ ÇEPNİLERİNİN DİNİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Giriş

Çepniler, Oğuzların Üçok koluna bağlı boylardan biri olup¹, XIII. asırdan buyana Anadolu ve Rumeli'de varlıklarını sürdürmektedirler². Karadeniz bölgesinin özellikle Orta ve Doğu Karadeniz v bölümünün Türk Yurdu olmasında etkin rol oynadıkları arşiv belgelerinden ortaya çıkmaktadır³. Osmanlı arşiv belgeleri yanı sıra XV. yüzyıl Bizans tarihçilerinden Chalcocondyles de Erzincan'dan Amasra'ya kadar bütün sahil bölgelerinde Çepnilerin yaşamakta olduğunu ve bölgenin de bunların hâkimiyetinde bulunduğunu belirtmektedir⁴.

Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz'de görülen Çepniler iki koldan bu sahillere inmişlerdir. Bunlardan biri Karadeniz dağlarında yaylacılık yapan gruptur ki bunlar Harşid deresi gibi vadilerden, diğeri de 1277'de Sinop baskınına bertaraf ederek batıya ve Samsun'dan sahil şeridini takiben doğuya doğru ilerleyen gruptur⁵. 1404 yılında Semerkand'a giden İspanyol elçisi Clavijo, Ordu ve Giresun'a da uğrayarak bu havalinin "Erzamiir" (Hacıemir) adında bir Türk beyinin elinde olduğunu ve bunun kumandası altında 10.000 kişiden oluşan bir süvari ordusu bulunduğunu kaydetmektedir⁶. Elçi bu arada Trabzon dağlarında ve Erzincan'ın kuzeyindeki bir kalede Çepnilerin bulunduğunu da yazmaktadır⁷.

Çepnilerin XIV. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Tirebolu çevresi ve güneyindeki yerler ile Harşid çayı, Ağasar ve Fol dereleri vadilerinin üst alanlarındaki yerleri ve Tonya'yı ellerinde bulundurdukları

* Yrd. Doç. / Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

- 1 Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lügat-it-Türk (trc. Besim Atalay), c. I, Ankara 1985, s. 58; Ebülğazi Bahadır Han, Türkleri Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime), yay. haz. Muharrem Ergin, İstanbul t.y., s. 51; A. Zeki Velidi Togan, Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili), 2.baskı, İstanbul 1982, s. 51-52; Köprülüzâde Mehmed Fuat, "Oğuz Etnolojisine Dâir Tarihi Notlar", Türkiyat Mecmuası (=TM), Sayı 1. (İstanbul 1925), s. 206; Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, c.I, Ankara 1971, s. 344, 365; İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, 3.baskı İstanbul 1984, s. 218; Gyula Nemeth, "Çepni", Türk Ansiklopedisi(=TA), XI, 453; İsmail Hakkı Kadioğlu, Çepniler Balıkesir'de, Balıkesir 1935, s. 10; Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, 3. baskı, İstanbul 1980, s. 210-211 sayfeler arasındaki II. ve III. çizelgeler.
- 2 Şakir Şevket, Trabzon Tarihi, c.II, İstanbul 1294, s. 165; Tirebolulu Hüseyin (Avni) Alparslan, Trabzon İli Lâz mı? Türk mü?, Giresun 1339 Göçme Yılı (1337/1921), s. 9 dpn.1. Togan, Sarı Saltuk maiyetinde Kırım ve Dobruca'ya giden Türkmenlerin 12.000 hâne olduğunu ve bunların buraya İslâmîyeti yaymak için gittiklerini belirtmektedir (bk. Umumi Türk Tarihi'ne Giriş, c.I, 3. baskı, İstanbul 1981, s. 268). Kemal Yüce de Saltuk-nâme'de Tarihi, Dinî ve Efsanevi Unsurlar Adlı eserinde, Sarı Saltuk'un liderliğinde Dobruca'ya göç eden 12.000 kişilik Türkmen grubunun Kuzey Anadolu'dan Üsküdar yolunu takip ederek gittiğini ve bunların Sinop ve çevresi Çepnileri olabileceğini belirtmektedir (Ankara 1987, s. 77, 84-95).
- 3 M. Hanefi Bostan, XV ve XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Ankara 2002, s. 352-371; a.mlf, Arşiv Belgelerine Göre Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı, İstanbul 2012, s. 338-396.
- 4 Chalcocondyles'in Histoire des Turess (Paris 1662, s. 36, 75) adlı eserine atfen Osman Turan Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, 2. baskı, İstanbul 1984, s. 512.
- 5 Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, 3. baskı, İstanbul 1980, s. 305; O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, s. 512.
- 6 Bk. Clavijo (Klaviyo), Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1939, s. 76-77.
- 7 Clavijo, Aynı eser, s. 85, 87. Clavijo'nun eserinin Türkçe tercümesinde geçen "Çabanlı" Türkleri'nin Çepni Türkleri olduklarına dair bk. Sümer, "Çepniler I", Türk Dünyası Tarih Dergisi (=TDTD), sayı: 55 (İstanbul 1991), s. 7.

anlaşılmaktadır⁸. Nitekim 1456 yılında Şeyh Cüneyd'in, Tacettinoğlu Mehmet Bey ile Trabzon şehri üzerine yaptığı sefer sırasında askeri gücünü Mehmed Bey'in askerleri ile⁹, Giresun ve Kürtün bölgesindeki Çepnilerin oluşturduğu ve Ağasar vadisi ile Vakfıkebir dolaylarında toplanarak buradan ileri harekâta geçip şehri kuşattıkları kuvvetle muhtemel olduğu belirtilmektedir¹⁰. Nitekim 1486 tarihli tahrir kayıtlarında Akçaabad'a tabi İle köyünde zemini bulunan bir nefer Hristiyan'ın Erdebil Şeyhi geldiği zaman, Horcorot ve Koha köylerinde bağı bulunan baba-oğul iki Hristiyan'ın da Erdebil Şeyhi tarafından kat edildiğinin belirtilmesi¹¹ bu görüşü doğrular mahiyettedir. Ancak 1515 tarihli tahrirde Sürmene nahiyesine bağlı ve bu nahiyenin sahilinin doğusunda yer alan Hamandos köyünde bağı bulunan bir Hristiyan'ın "Erdebil Şeyhi katl etmiş" ibaresinin yer alması¹² bizi şüpheye düşürmemelidir. Muhtemelen bu şahıs, Şeyh Cüneyd'in yanında Türkmen grubuyla Vakfıkebir'den Trabzon şehrine yürürken Fol ağzındaki Sthabopiastes adlı mevkide Trabzon imparatoru IV. İoannes'in birlikleriyle karşılaşması¹³ sırasında ya da Trabzon'un muhasarası esnasında öldürülmüş olmalıdır.

Çepniler, XV. yüzyılın birinci yarısında Kürtün-Eynesil-Dereli-Giresun arasındaki geniş sahaya hâkimdiler¹⁴. Burası 1486 tarihli arşiv kayıtlarında "Ze'âmet-i Kürtün"¹⁵, 1515 ve 1536 tarihleri arasındaki kayıtlarda "Vilâyet-i Çepni", 1583 tarihli tahrir kayıtlarında ise Giresun, Çepni nahiyesi, XVII. yüzyıl Avarız kayıtlarında Giresun, Keşap, Kürtün n.d. Tirebolu, Yavabolu n.d. Görele kazaları ve XVIII. yüzyıl ahkâm kayıtlarında da Çepni nahiyesi veya kadılığı, XIX. yüzyıl Nüfus defterlerinde de Giresun, Keşap, Tirebolu, Yavabolu (Görele ve Vakfıkebir), Kürtün-i Bâlâ ve Kürtün-i Zîr kazaları olarak adlandırılmıştır¹⁶.

Çepniler, Akkoyunlular'ın halefleri olan Safevîler'in hizmetinde bulunan boylardan biridir. Ancak bunlar sayı yönünden ikinci derecedeki boylar arasına girmektedir¹⁷. Akkoyunlular'da olduğu gibi Safevîler'in hizmetindeki Çepnilerin de Trabzon bölgesi Çepnilerinden olduğu belirtilmektedir¹⁸. 1512 yılında Şah İsmail tarafından Osmanlı sınırına gönderilen Nur Ali Halife'nin Şebinkarahisar çevresinde yaptığı çalışmalar neticesinde bu bölgeden üç-beş bin kişinin aileleriyle birlikte kendisine katıldığı belirtilmektedir¹⁹. Nitekim bu bilgileri doğrulayan bazı ipuçlarına Tahrir Defteri'nde de rastlanmaktadır. I. Selim'in kardeşleri ile mücadele ettiği sırada vuku bulan "Kızılbaş Fetreti"nde, Trabzon sancağında Çepnilerin yaşadığı bölgelerden biri olan Harşid deresi çevresinde büyük karışıklıklar olmuş ve bu bölgedeki köylerde yaşayan halkın bir kısmı Kızılbaşlar tarafından zorla alınıp götürülmüştür. Bu olayla ilgili kayıtlar şöyledir: "Bundan evvel Kızılbaş gaflet ile gelüp, Kürtün vilâyetine girüp re'âyâ zarûri ita'at edüp bile gittikleri sebepten mülkleri ve esbâbları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendülere emr olunmuş idi. Şol re'âyâ ki gelüp mülküne mutasarrıf oldu hoş ve illâ gelmeyen re'ayanın ve gelüp mülküne mutasarrıf olmayan re'âyânın mülklerine her kim mutasarrıf ise bennâk resmin ve öşrün vesâir rüsû-

- 8 Feridun M. Emecen, Doğu Karadeniz'de Bir Vadi Boyu Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü, İstanbul 2009, s. 40-41.
- 9 İbrahim Telliöğlü, Komnenosların Trabzon Hakimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461), Trabzon 2009, s. 129.
- 10 Emecen, Aynı eser, s. 43-46. Şeyh Cüneyd'in Trabzon seferi güzergahı ile ilgili ayr. bk. Ruatam Shukurov, "Şeyh Cüneyd'in Trabzon Seferi (M. 1456/H. 860)", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, sayı: 10 (Trabzon 2010), s. 145-156.
- 11 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (=MAD), nr. 828, s. 114, 518, 666-667.
- 12 Bostan, XV ve XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, s. 86, 87.
- 13 Anthony Bryer-David Winfield, The Byzantine Monuments and Topography Of The Pontus, I, Washington 1985, s. 153.
- 14 Sümer, "Çepniler VI", TDTD, sayı: 60 (İstanbul 1991), s. 17; a.mlf., Çepniler, s. 130.
- 15 Bk. BOA, MAD, nr. 828, s. 713-748.
- 16 Bk. BOA, Tahrir Defteri (=TD), nr. 52, s. 596-766; BOA, TD, nr. 53, s. 7-8, 106-122, 123-125, 126-133, 173-176, 177; BOA, TD, nr. 387, s. 746-763; Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (=TK. KKA), TD, nr. 43, s. 134a; BOA, Kâmil Kepeci (=KK), Mevkufat Kalemi (MK), nr. 2697, s. 64b, 77b, 84b, 91b. BOA, Trabzon Ahkâm Defteri, (=TAD), nr.1, s.72/1; nr. 2, s.169/2; BOA, Nüfus Defteri (=NFS.d.), nr. 6412, s. 1; BOA, NFS.d., nr. 1155, s. 1, 158; BOA, NFS.d., nr. 1156, s. 2; BOA, NFS.d., nr. 7538, s. 14, 15, 16; Selahattin Tozlu, XIX. Yüzyılda Gümüşhane, Erzurum 1998, s. 26, 35-36, 37; Ayhan Yüksel, Tirebolu Kazası Nüfus Defteri, İstanbul 2013, s. 7, 11; a.mlf., Keşap Kazası Nüfus Defteri, İstanbul 2013, s. 7, 10, 15.
- 17 Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara 1976, s. 50, 66, 80, 82, 104.
- 18 Sümer, Oğuzlar, s. 335.
- 19 Rumlu Hasan, Ahsenü't-tevarih: Şah İsmail Tarihi (trc. Cevat Cevan), Ankara 2004, s. 164; Tufan Gündüz, Son Kızılbaş Şah İsmail, İstanbul 2010, s. 114.

*mun sâhib-i timâra edâ eyleye*²⁰. Bu ve buna benzer kayıtlar 1515 tarihli tahrirde Kürtün'e tabi Kuz, Alahanas, Tafnalıcık, Bada, Üreğir, Evcilü (Avcılı) ve Oğuz köyü kayıtları altında yer almaktaydı²¹. 1554 tarihli tahrirde ise bu kayıt yalnız Üreğir köyü kayıtları altında yer aldığı görülmektedir²². Ayrıca 1515 tarihli tahrirde Giresun kazasında 4, Kürtün kazasında 14 neferin mecruh (yaralı) olduğu belirtilmesi ve Kürtün kazasında 114 neferin gayip olduğunun kaydedilmesi²³, "*Kızılbaş Fetretî*" sırasında meydana gelen olayların boyutunu açıkça ortaya koymaktadır.

"*Kızılbaş Fetretî*" sırasında Trabzon sancağından alınıp götürülen Çepnilerin bir bölümünün geri dönmediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu gurubun bugünkü İran sınırlarının dâhiline götürüldüğü ve bunların bugün Güney Azerbaycan'ın Hoy, Salmaz ve Urmiye bölgelerinde Urmiye Gölü'nün batı kısmında yaşadıkları görülmektedir. Bu Çepni gurubu Güney Azerbaycan'da "*Giresun*" veya "*Kiresunlu Türkleri*" adıyla bilinmektedir. Bunlar, Şafi mezhebinden olup, lehçeleri de Karadeniz ve Tebriz Türkçesi arasında bir karakter arz etmektedir²⁴.

1486 yılında "*Ze'âmet-i Kürtün*" adlı idarî bölgede mevcut 29 dirlikten biri Trabzon sancak beyine, kalan 28 dirlik de Çepni beylerine, bunların oğullarına, arkadaş ve yoldaşlarına aitti. 1515 yılında ise Çepni ve Kürtün nahiyelerinde mevcut toplam 88 dirlikten 6'sı Çepni beylerinin, 19'u bunların oğullarının, 63'ü de Çepnilere mensup sipahilerin tasarrufunda idi²⁵. Bu durum bölgedeki Çepni etkinliğini ortaya koyan önemli delillerden biridir. Çepnilere yalnız Vilâyet-i Çepni'deki dirlikler değil, aynı zamanda sancağın diğer kazalarında bulunan dirliklerden bir kısmı da tahsis edilmiştir²⁶.

1486 yılında Trabzon sancağına tâbi Çepni Vilâyeti'nde toplam 73 köy, 1583'te de 202 köy bulunmaktaydı. Bu yerleşim birimlerinde 1486'da 1146 hane, 253 mücerred ve 36 nefer (yaklaşık 6100 kişi), 1583'te de 8320 hane, 2739 mücerred ve 51 nefer (yaklaşık 45.000 kişilik) Müslüman Türk nüfusu yaşamaktaydı²⁷. Bu nüfusun tamamına yakınına Çepniler meydana getirmekteydi. Çepniler XV. ve XVI. yüzyıllarda yalnız Çepni Vilâyetinde değil aynı zamanda Trabzon sancağında yaşayan Müslüman Türk nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktaydı. Tahrir kayıtlarından çıkarılan bu sonuçları XV. asrın coğrafyacılarından Trabzonlu Mehmed Âşık da doğrulamaktadır. Âşık, Trabzon bölgesinde yaşayan Türklerin önemli bir kısmının Çepnilerden olduğunu ve bölgenin batı ve güney taraflarındaki dağların *Çepni Dağları* adıyla anıldığını kaydetmektedir²⁸.

Çepnilerin Trabzon sancağındaki etkinlikleri Çepni Vilâyeti ile sınırlı kalmamıştır. XV. ve XVI. asırlarda Trabzon kazasına tâbi nahiyelerde ve Trabzon şehrinde, daha sonraki asırlarda Rize'den Batum'a kadar uzayan sahada da varlıklarını bariz bir şekilde sürdürmüşlerdir²⁹. Nitekim XIX. yüzyılın ilk yarısına ait Nüfus Defterleri'ndeki kayıtlara göre; Trabzon kazasında (Trabzon şehri, Yomra ve Tonya nahiyeleri)³⁰,

20 Bk. BOA, TD, nr. 52, s. 617, 718, 726, 728, 731, 738, 747, 758, 760. 1554 tarihli defterde bu konu ile ilgili bir tek kayıt bulunmakta olup (bk. BOA, TD, nr. 288, s. 606), bu kayıt da 1515 tarihli defterde görülen Üreğir köyüne ait kayıttır. (bk. BOA, TD, nr. 52, s. 738).

21 BOA, TD, nr. 52, s. 617, 718, 726, 728, 731, 738, 747, 758, 759, 760.

22 BOA, TD, nr. 288, s. 606.

23 Bostan, Aynı eser, s. 300-311.

24 Yaşar Kalafat, İran Türklüğü, İstanbul 2005, s. 131.

25 1486 ve 1515 tarihli kayıtlarda Zeâmet-i Kürtün ve Vilâyet-i Çepni adlı idarî bölgelerdeki timarların çoğunun Çepni beylerine, oğullarına ve sipahilerine tahsis edildiklerine dair bk. BOA, MAD, nr. 828, s. 712-748; BOA, TD, nr. 52, s. 596-766. 1489 ve 1518 tarihli kayıtlarda bazı timarların Çepni Beyi Oğulları'na verildiği belirtilmektedir (bk. BOA, MAD, nr. 17893, s. 144, 146, 291, 423; BOA, Timar Zeamet Tevcih Defteri (=TZTD), nr. 1, s. 812). Ordu – Giresun bölgesindeki timarların eski Çepni beylerinin oğullarına veya adamlarına tahsis edildiği hakkında bk. İnalıcık, "Mehmed II", İslam Ansiklopedisi (İA), VII, s. 519.

26 BOA, MAD, nr. 828, s. 111-112, 462-464; BOA, TD, nr. 52, s. 163-164, 172-174, 481-483, 509-510.

27 Bk. BOA, MAD, nr. 828, s. 37-38 61-66, 112, 126, 463-464, 505-506, 592-593, 596, 597-598, 602, 617, 610, 615, 712 748; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 66b-184a.

28 Bk. Menâzirü'l-avalim, c. II (Süleymaniye Halet Efendi Kitaplığı, nr. 616), s. 27a-b.

29 Türkmen gruplarının Trabzon sancağının doğu kesimlerine aktarılması ile ilgili bk. Emecen, "Trabzon Eyaletinin Batı Sınırları", Trabzon Tarihi Sempozyumu (Bildiri), Trabzon 1999, s.165.

30 Süleyman Bilgin-Ali Mesut Birinci-Mustafa Çakıcı-Sezgin Demircioğlu, Trabzon Nüfus Kütüğü (1834), İstanbul 2010, s. 44, 45, 46, 240, 245, 272, 275, 337, 340, 346.

Akçaabad ve Vakfıkebir³¹, Maçka³², Of (=bugünkü Of, Hayrat, Çaykara ve Dernekpazarı ilçeleri)³³, Sürmene³⁴ ve Rize kazaları³⁵ ile Yomra'ya bağlı Özdil nahiyesinde çok sayıda Çepni ailesi yaşamaktadır³⁶.

Giresun ve Kürtün adlı bölgelerde yaşayan Müslüman nüfusun tamamına yakını Çepni adlı Türk boyuna mensuptu. Bunun yanı sıra Kürtün bölgesine ait yerleşim birimleri arasında Üreğir (Yüregir), Alayuntlu, Döger, Boynuyoğun ve Oğuz adlı köylerin bulunması³⁷, bölgeye Çepnilerin dışında bu adlarla anılan Türk boylarının da yerleştiğini göstermektedir³⁸. Ancak bir arşiv vesikasında XX. yüzyılın başlarında Trabzon vilayetinde yaşayan halkın büyük çoğunluğunu Çepnilerin oluşturduğu belirtilmektedir³⁹.

1564-1565 tarihli sicilde Trabzon sancağı dâhilinde; Çepni, Üreğir (Yüregir), Alayuntlu, Döger, Boynuyoğun, Oğuz boy, cemaat ve obalardan başka, Çağırğanlı adını taşıyan bir Türkmen taifesi daha bulunmaktaydı⁴⁰. Bunlar, 1583 tarihli defterde adı geçen Trabzon şehrinde ikamet eden Yörüklerden olduğu⁴¹ kuvvetle muhtemeldir. Bunlar yazın Torul'a bağlı Akdağ yaylasında yaylacılık yapmaktaydı. Şehirde yaşayan Yörüklerin tamamının Çağırğanlı adlı taifeden olup olmadığı bilinmemektedir. 1583 tarihli tahrirdeki bilgilerden yola çıkarak Yörük zümresinin 115 haneden oluştuğu tahmin edilmektedir⁴².

Görüldüğü üzere XIV. ve XV. yüzyılda Giresun ve Kürtün yörelerinde bulunan Çepniler, XX. yüzyıla değin geçen beş asırlık zaman diliminde Trabzon eyaletinin hemen hemen her tarafına yerleşmiş ve buralarda etkinliklerini açık bir şekilde göstermişlerdir⁴³. Hatta bunların XIX. yüzyılda Batum'a da ulaştıkları bilinmektedir⁴⁴.

Çepnilerde Dini İnanç

Karadeniz, özellikle Orta ve Doğu Karadeniz bölgesindeki Türk nüfusun önemli bir bölümünü meydana getiren Çepniler Müslüman ve Sünnîdirler. Ancak Mehmed Âşık, Trabzon bölgesindeki Çepnilerin Râfîzî (Alevî) olduklarını ve "Şâh-i Revâfîzî" (Iran Şahlarını) mabut gibi tanıdıklarını ileri sürmektedir⁴⁵. M. Fuad Köprülü de Mehmed Âşık'ın verdiği bilgileri doğru kabul ederek Trabzon Çepnilerinin Sünnî beylerinin nüfuzu ile sonradan Kızılbaşlığı bıraktıklarını, ancak Trabzon'un batısında bulunan yüksek köylerde

31 Birinci- Çakıcı-Zehra Topal, Akçaabad-Vakfıkebir Nüfus Kütüğü (1835-1845), İstanbul 2012, s. 71, 74, 75, 78, 81, 82, 83, 156, 258, 322, 329, 429, 533, 546, 581, 586.

32 Bostan, Arşiv Belgelerine Göre Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı, s. 335.

33 Demircioğlu-Bilgin, Of Nüfus Defteri (1834), İstanbul 2011, s. 22, 26, 92, 287; Bostan, Aynı eser, s. 124, 134, 135, 137, 139, 140-145, 556-557.

34 Dündar Alikılıç, Sürmene Nüfus Defteri: Sürmene-Araklı-Köprübaşı (1834), İstanbul 2013, s. 273, 467.

35 Muhammet Safi, Rize Tahrir-i Öşür: 1850 Rize Sülaleri, İstanbul 2007, s. 93, 106, 116, 121, 123, 135, 147, 156.

36 Osman Coşkun, Kayıtlara Göre Özdil, Gebze 2011, s. 21, 23, 119, 121, 123. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Vakfıkebir'de bulunan köylerden 29'unun Çepni ismini taşıdığı tespit edilmiştir. Bugün yalnız Vakfıkebir'de değil ay zamanda Şalpazarı, Beşikdüzü, Akçaabat, Tonya ilçelerinde ve Trabzon şehrinde Çepniler bulunmaktadır (bk. Abdulkadir İnanlı, Birinci İlmî Seyahate Dair Rapor, İstanbul 1930, s.55; Martin Stokes, "Doğu Karadeniz'de Türkler'in Varlığı", Konuşan Karadeniz, sayı: 3 (İstanbul 1988), s. 22.

37 Bk. BOA, MAD, nr. 828, s. 62-65, 714-717, 722, 729; BOA, TD, nr. 52, s. 719-720, 728-730, 737-744, 752, 757-760; BOA, TD, nr. 288, s. 567, 572-575, 601-605, 630-631; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 83a-84a, 89a-90b, 96a-b, 99b, 102b, 110a-111a. Kürtün kazasına tabi nahiyelelerden birinin adı da Üreğir idi (bk. BOA, TD, nr. 52, s. 735-736, 736-738, 743-744, 748, 763; BOA, TD, nr. 387, s. 757-758; BOA, TD, nr. 288, s. 566-568, 644-649).

38 Bu konuda benzer değerlendirmelerle ilgili bk. Sümer, "Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller", İktisat Fakültesi Mecmuası (=İFM), XI/1-4, 451; a.mlf., "Çepniler III", TDTD, sayı: 57 (İstanbul 1991), s. 10, 12-13a; a. mlf., "Çepniler IV", TDTD, sayı: 58 (İstanbul 1991), s. 5; a. mlf., "Çepniler V", TDTD, sayı: 9 (İstanbul 1991), s. 5; a. mlf., Çepniler, s. 45, 51, 90.

39 Bk. BOA, Hariciye Nezareti - Siyasî Kısım, Dosya nr. 2057, Gömlek sıra nr. 7, s. 17-18.

40 Bk. Trabzon Şer'iyye Sicili (=TŞS), nr. 1818, s. 97b, 98a.

41 TK.KKA, TD, nr. 29, s. 176a.

42 Bostan, Aynı eser, s. 27.

43 A. A. [Alparslan], "Türk Bayramlarından Ot Göçü", Türk Yurdu, sayı: 8 (İstanbul 1341), s. 127.

44 Sümer, "Çepniler V", TDTD, sayı: 59, s. 4, 9.

45 Bk. Mehmed Âşık, Aynı eser, II, s. 27b.

"hâlâ Kızılbaşlık bakiyelerine tesadüf" edildiğini belirtmektedir⁴⁶. Keza Enver M. Şerifgil de Oğuz boyları içinde Alevîliği en çok benimsemiş olan boyun Çepniler olduğunu varsaymaktadır⁴⁷. Bununla beraber Ege bölgesindeki Çepniler dışında⁴⁸, Anadolu'nun diğer bölgelerindekilerin tümüyle Alevî olduklarını söylemek mümkün değildir. Nitekim İç Anadolu ve Karadeniz bölgesindeki Çepniler Sünnî idi⁴⁹.

Öte yandan XV., XVI., XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıla ait arşiv kayıtlarında, Trabzon sancağı sınırları dâhilinde Çepnilerin tamamının Mehmed Âşık'ın ileri sürdüğü gibi Rafizî (Alevî-Kızılbaş) olduğuna dair⁵⁰ herhangi bir belgeye rastlanmamaktadır. Zikredilen dönemde sancak dâhilindeki Kızılbaşların sayısı kayıtlara geçtiği kadarıyla 16 nefer olup, bunlar sancak nüfusu içinde hiç mesabesindeydi. Bu Kızılbaş zümresine yalnız 1515 tarihli tahrir kayıtlarında Kürtün bölgesinde İsmail Beylü ve Toprak köylerinde rastlanmaktadır⁵¹. İsmail Beylü köyünden Kızılbaş olarak kaydedilen dört kişiden biri Hamza Ağa'dır. Hamza Ağa'nın Tafnalcık köyünde tasarruf ettiği Hâssaya ait zemin ve bahçeyi çocuklarının tasarruf ettikleri belirtilmekte, ancak çocuklarının ismi zikredilmemektedir. Yine İsmail Beylü köyünden Kızılbaş oldukları kaydedilen Süleyman, Emirhan ve Sevinç'in de Tafnalcık köyünde Hâssaya ait zemin ve bahçe tasarruf ettikleri görülmektedir. Ancak aynı tarihli defterde adı geçenlerin İsmail Beylü reayası içinde kaydedilmedikleri tespit edilmektedir⁵². Toprak köyünden Kızılbaş olarak Karaca Hüseyin, kardeşleri Dede ve Ahmet ile Emir Ali ve kardeşleri Hüseyin ve Ramazan ile Süleyman Siyah, Sevinç ve Emirze kaydedilmiştir ki, köyün tasarrufu bunların elindeydi⁵³. Toplam bu 16 kişi 1515 tarihinde Kürtün'deki nüfusun % 0.60'ını teşkil etmekteydi. 1515 tarihli defterde "Kızılbaş" oldukları belirtilen Toprak köyündeki 10 hanenin 1520 tarihli defterde yer almaması bunların Safevilere katıldıklarını göstermektedir⁵⁴.

1515 ve 1554 tarihli Tahrir Defterlerinde, Vanazid köyü kayıtları içinde şu bilgi yer almaktadır: "Zemin-i Zaviye-i Vakf-ı Yaramış Bey, mezkûr zâviye şeyhi Rükneddin Kızılbaş olup, tekke harap olmağın, zaviyenin yeri, bağ ve bahçesi, iki ev ve bir anbarı Giresun Hisarı erlerinden Delü Ali nâm kimesneye beylik cânbinden satılmıştır"⁵⁵. İlk olarak 1486 tarihli tahrir kayıtlarında "Karye-i Manak vakf-ı Yaramış Bey tekke-i Mehmed halife" olarak geçen bu zaviyede 6 hane bulunduğu görülmektedir. Bu hanelerden İbrahim Fakih'in hatip olduğu, hanelerden birinin de Ahmed oğlu Ömer olduğu tespit edilmektedir⁵⁶. Bu zaviye 1583 tarihli tahrir kayıtlarında yer almamaktadır.

1 Mart 1550 tarihli bir kayıтта Giresun kalesi dizdarının "kızılbaşlık töhmetiyle mahbus olan kimesneleri..." salverdiğine dikkat çekilmektedir⁵⁷. Ancak bu bilgilerin verildiği defterde bulunan 2 Mart 1550 tarihli bir başka kayıтта Trabzon sancakbeyi, Kürtün ve Giresun kadıları saraya mektup gönderip "Kızıl-

46 "Oğuz Etnolojisine Dâir", TM, I, s. 208. Benzer değerlendirmeler için bk. Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevilik Bektâşilik, İstanbul 1977, s. 18. Tirebolulu Alp Arslan, "Trabzon tigesinde pek çok hoca yetişmiş, derebeyleri sünnî olmuş da bunları git gide sünnî olmuş, kızılbaşlık kalmamış! Bu böyle. Ancak Giresun'un, Tirebolu'nun, Görele'nin yüksek köylerinde Kürtün'de bugün bile Kızılbaşlık izi göze çarparmış!?" demektedir (bk. Aynı eser, s. 9 dpn. 1).

47 "Toponimik Bir Araştırma; Göçler ve Yer Adları (Türkler, Pomaklar ve Bulgarlar)", Türk Dünyası Araştırmaları (=TDA), sayı: 7 (İstanbul 1980), s. 94. Benzer değerlendirmeler için bk. Sümer, "Çepni", The Encyclopedia of Islam (new edition) (=EP), II, 20; Stokes, "Doğu Karadeniz'de Türkler'in Varlığı ve Kültürel Etkinlikleri", Konuşan Karadeniz, sayı: 3, s. 22.

48 Köprülüzâde, "Oğuz, Etnolojisine Dâir", TM, I, s. 207; Yusuf Ziya, "Anadolu'da Alevî Köyleri", Hayat Mecmuası (=HM), III/56, (İstanbul 1927), s. 18; Kadioğlu, Aynı eser, s. 3; Eröz, Aynı eser, s. 18; a. mlf., "Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları", Reşit Rahmeti Arat İçin, s. 179; Nazım Dede, "Sol, Alevileri Sömürüyor", Yeni Düşünce, yıl: 9, sayı: 409, s. 6.

49 Bk. Eröz, "Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları", Reşit Rahmeti Arat İçin, Ankara 1966, s. 179. Konya'nın Taşkent'ine bağlı Çepni köyü ve Kastamonuya bağlı Tosya ilçesindeki Çepni köyü halkı Sünnî, Sivas veya Yozgat'taki bir Çepni köyünün Alevî olduğu anlaşılmaktadır (bk. Eröz, Türkiye'de Alevilik Bektâşilik, s. 31).

50 Aynı eser, II, s. 27b.

51 Bk. BA, TD, nr. 52, s. 725-726, 763.

52 Bk. BOA, TD, nr. 52, s. 723-724.

53 BOA, TD, nr. 52, s. 763.

54 BOA, TD, nr. 387, s. 578.

55 Bk. BOA, TD, nr. 52, s. 687; BOA, TD, nr. 288, s. 710.

56 BOA, MAD, nr. 828, s. 748.

57 BOA, KK, Divan-ı Hümayun Ruus (DHR), nr. 209, s. 2.

başlık (melâhide)" töhmetiyle hapse atılanların bir kısmının "ehl-i sünnet ve'l-cema'at"tan olduklarını belirtmektedirler⁵⁸.

1566 yılının başında Trabzon sancak beyi Süleyman Bey, Divan-ı Hümayun'a bir mektup göndererek Kürtün kazası halkının "Çepni" olup "Kızılbaş" sempatzanı olduklarını ve bunlardan 30 kişinin "Yukarı Canibe" (Safevi topraklarına) gittiğini, eğer gerekli tedbirler alınmazsa tamamının göçüp gidebileceklerini bildirdi. Bunun üzerine Divan'dan sancak beyine bir hüküm gönderilerek, gerçekten Safevilerle ilişkisi olanlar varsa bunları takip edip yakalayarak durumlarının "şer'le teftiş" edilmesini "rafz ve ilhadları" sabit ve zahir olanların haps edilerek merkeze göndermesi istenmektedir. Ayrıca bu teftişi yaparken Safevilerle alakası olmayan "Sünnileri" gözaltına alıp hapsedmemesi, bu konuyu çok dikkatli ve gizli bir şekilde teftiş etmesi emr edilmiştir⁵⁹. 22 Eylül 1568 tarihli bir mühime kaydında da Giresun kadısının mektup gönderip Uzgur köyünden yedi kişinin "Rafizi" oldukları, uygunsuz davranışlar içinde buldukları, dört halifeye sövdükleri, namaz kılmadıkları ve Ramazan'da oruç tutmadıkları gibi, içki içtiklerini bildirmesi üzerine Erzurum beylerbeyisine bir hüküm yazılarak konunun "toprak kadısı" marifetiyle teftiş edilmesi ve suçları sabit görülenlerin hapsedilerek sonucun merkeze bildirilmesi istenmekte ve bu işlemler yapılırken tamamen hak üzere olunması, gerçek dışı hareket edilmemesi buyrulmaktadır⁶⁰.

999 (1590-1591) tarihli bir hükümde de Tirebolu'ya tâbi Taşlıca köyünde şeyh olan bir şahsın Mübarek aylarda "tevâbilerinin avratlarıyla birlikte Kızılbaş âyinince şarab içüp fıska fücûrda buldukları" kaydedilmektedir⁶¹. Taşlıca ilk olarak 1574 tarihli tahrirde "Zâviye-i Taşluca, haliyâ meşâyihin der-tasarruf-ı derviş Pir Gaib, bâ-berât-ı Sultanî" şeklinde geçmektedir⁶². 1583 tarihli tahrir kayıtlarında da Taşluca mezra olarak yer almaktadır⁶³. Burada Taşluca adıyla kaydedilen bir zaviye bulunmaktadır. "Cemâat-ı Zâviye-i Taşluca ki haliyâ Mescid" diye kaydedilen yerin Dede veled-i Pir Gaib'in tasarrufunda olduğu ve zaviyede 17 hanenin ikamet ettiği belirtilmektedir. Bunlar önceleri zaviyedarlık görevi ifa ettikleri için öşür ve rusumdan muaf bulunuyorlardı. Ancak şimdi buradan yol geçmediğinden zaviyedarlıkları kaldırılıp vergi vermekle yükümlü kılındılar⁶⁴. Muhtemelen, adı geçen zaviye 1554 tarihli tahrir kayıtlarında yer almadığına göre bu tarihten sonra kurulmuş olmalıdır⁶⁵.

Bazı araştırmacılar Taşlıca'da bulunan zaviyeyi Güvenç Abdal'la ilişkilendirerek dolayısıyla bölgede Bâtınî tesirlerin yoğun olduğunu ve bu tesirlerin sonucunda Aleviliğin geliştiğini ileri sürmektedirler⁶⁶. XV, XVI ve XVII. Yüzyıl arşiv kayıtlarında Güvenç Abdal ile ilişkilendirilen bir kayıt olmadığı gibi, Güvenç Abdal dergâhı ile bağlantılı bulunan bir tekke ve zaviye de bulunmamaktadır. Bu konuda ileri sürülen delil Taşlıca köyünden Hüseyin Güvendi'nin elinde bulunan ve sonradan çoğaltıldığı ve 1526 tarihli olduğu ifade edilen bir icazetnâme ve tarihi belli olmayan bir şecereden ibarettir. İcazetnâmenin üzerine Fatih Sultan Mehmed "Vakfının vakıfnamesinden bazı kayıtların da eklendiği" belirtilmektedir⁶⁷. Belge olarak verilen şecere ve icazetnâmede Güvenç Abdal ve Taşlıca'da var olduğu iddia edilen dergâhına

58 Bk. BOA, KK, DHR, s. 3.

59 BOA, Mühimme Defteri (=MD), nr. V, 513/1401.

60 BOA, MD, nr. VII, 779/2131.

61 BOA, MD, nr. LXVIII, 98/49.

62 BOA, Bâb-ı Asafi Defterhâne-i Amire Defterleri (=A. DFE), nr. 734, s. 10.

63 TK.KKA, TD, nr. 43, s. 131b.

64 TK.KKA, TD, nr. 43, s. 130b.

65 Bu zaviye ile ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet Fatsa, "Çepnilerin Dinî Mensubiyeti ve Kürtün'de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı 13, Trabzon 2012, s. 27-48.

66 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, "Güvenç Abdal Ocağı", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (=TKHBVD), sayı: 35 (Ankara 2005), s. 9-27; Yalçın-Başak Uysal, "Karadeniz Çepnileri 1: Taşlıca Köyü", TKHBVD, Sayı 35, s. 29-36; Yalçın-Uysal, "Karadeniz Çepnileri 2: Eşiköy", TKHBVD, Sayı 35, s. 37-42; Yalçın-Uysal-Güzzade Dikeröglü, "Karadeniz Çepnileri 3: Şal pazarı ve Gürgentepe", TKHBVD, Sayı: 35, s. 43-46; Necati Demir, "Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı'nın Kuruluşu", TKHBVD, sayı: 63 (Ankara 2012), s. 85, 89, 105.

67 Yalçın-Yılmaz, "Güvenç Abdal Ocağı", TKHBVD, Sayı 35, s. 12, 14-16, 18-22.

kendisinden sonra yerine şeyh olarak bıraktığı belirtilen oğlu Hıdır'dan⁶⁸ bahsedilmemesi ilginçtir. Yine şecere kenarında Fatih Sultan Mehmed'in kayıtlı bulunduğu belirtilen yerlerle ilgili vakfı, tahrir kayıtlarına yansıyan Trabzon sancağındaki vakıfları içinde yer almamaktadır⁶⁹. 1515-1532 tarihleri arasındaki timar, vakıf ve zaviye kayıtlarını ihtiva eden defterde söz konusu Güvenç Abdal ocağı veya zaviyesi ile ilgili bir kayıt da bulunmamaktadır⁷⁰.

O halde 1574 ve 1583 tarihli tahrirlerde yer alan zaviyenin kurucusu kimdir? Konuya açıklık getiren belgeler XIX. yüzyıla aittir. Nitekim 1805 tarihli bir belgede Şeyh İlyas Zaviyesi vakfından söz edilmekte ve bu vakfa ait yerlerin Taşlıca, Söğüt-ili, Çamçukuru, Çöçenbükü, Uluköy ve Suluca köyleri olduğu belirtilmektedir⁷¹. Şeyh İlyas Zaviyesinin "Çağırğan Baba" tarafından kurulduğu arşiv kayıtlarına dayanarak ortaya konulmaktadır⁷². Söz konusu şecerede Çağırğan Baba ve Şeyh Pir Gaib'in yer alması⁷³, son dönem arşiv kayıtlarını doğrulamaktadır. Ayrıca XIX yüzyılın ikinci çeyreğine ait nüfus kayıtlarını ihtiva eden defterde Taşlıca köyünde Pir Gaib oğullarının bulunması⁷⁴ ve yukarıda verilen diğer bilgiler Güvenç Abdal'ın Taşlıca köyü ve bu köyde bulunan zaviye ile bir ilgisinin olmadığını göstermektedir.

XVI. yüzyılda sancak dâhilindeki Kızılbaşlarla ilgili bilgilerin bunlardan ibaret olduğu görülmektedir. Ancak bu bilgilerle sancaktaki Çepnilerin büyük çoğunluğunun veya tamamının Rafizî olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun aksine "Kızılbaş Fetretî" sırasında ve Çaldıran seferinde Trabzon sancağındaki Çepnilerin büyük yararlıklar gösterdikleri ve bu yüzden bunların bazı vergilerden muaf tutuldukları⁷⁵ ve bir kısmına da dirlik verildiği görülmektedir⁷⁶. Hatta Kızılbaş, Torul vilayetine gelince çeşitli yararlıkları olan Baş Maçuka'dan Androniko adlı bir gayr-i Müslime de timar verildiği anlaşılmaktadır⁷⁷. Oğuz köyü müsellemlerinden olup Görele kalesinde görev yapan ve Çepni beylerinden olduğu belirtilen Hobluoğlu Resul, "Kızılbaş Fetretî" sırasında, Kızılbaş tarafından katl edildiği halde Kızılbaş'a gittiği şeklinde söylentiler çıkarılarak mülkü satıldı. Ancak yapılan teftiş sonucunda Kızılbaş'a gitmediği, aksine "Kızılbaş Fetretî" sırasında Kızılbaşlar tarafından öldürüldüğü anlaşıldığından mülkü oğullarına geri verilmesi kararlaştırıldı⁷⁸.

Yine Giresun ve Kürtün'de yaşayan çok sayıdaki Çepni'nin Giresun, Kürtün ve Ordu'da bulunan cami, tekke ve zaviyelerde çeşitli hizmetlerde bulunmaları, içlerinde çok sayıda fakihin yer alması ve nüfusu en az olan köylerde bile imam, hatip ve müezzinin bulunması onların en azından çoğunluğunun Kızılbaş olmadıklarına delildir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi her tahrir döneminde Giresun ve Kürtün bölgelerinde din görevlisi bulunmaktaydı. Din görevlilerinin büyük çoğunluğu avarız vergilerinden muaftı. Tabloya sadece doğrudan din görevlisi olanlar alınmış olup, bunların dışında yöredeki zaviyelerde görev yapanlar eklenmemiştir. Bölgedeki önemli zaviyeler arasında Hacı Abdullah Halife, Yakup Halife, Boynuyoğun (Kasım Dede), Melik Ahmed Bey, Derviş Murad ve Menteşe zaviyeleri yer almaktaydı. Tahrir kayıtlarında zaviye kurucularının ve zaviyelerde şeyhlik yapan kişilerin "ehl-i velâyet ve sahib-i kerâmet" ya da "sâlih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcib kimesne"ler oldukları özellikle vurgulanmaktadır.

68 Demir, "Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı'nın Kuruluşu", TKHBVD, Sayı 63, s. 107 dnp. 15.

69 Bk. BOA, TD, nr. 53, s. 3-4; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 198a-198b (208a-208b).

70 BOA, TD, nr. 53, s. 1-177.

71 Mehmet Fatsa, "Çepnilerin Dinî Mensubiyeti ve Kürtün'de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, sayı: 13 (Trabzon 2012), s. 42-43.

72 Fatsa, "Güvenç Abdal Meselesi", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı 13, s. 43-45.

73 Yalçın-Yılmaz, "Güvenç Abdal Ocağı", TKHBVD, sayı: 35, s. 15.

74 Bk. BOA, NFS.d., nr. 1089, s. 124.

75 BOA, TD, nr. 52, s. 633.

76 BOA, TD, nr. 52, s. 739.

77 BOA, TD, nr. 52, s. 804.

78 BOA, TD, nr. 52, s. 759; Emecen, Aynı eser, s.78.

Nitekim 1486 tarihli tahrirde Hacı Abdullah Halife Zaviyesi'nden şöyle bahsedilmektedir: “*Karye-i Ahi-çukuru, Vakf-ı Tekke-i Kasım Halife. Abdullah veled-i Kasım Halife, mezbur tekkeye müderris ve hatib ve imam ve müezzin olup müdâm padişahın devam-ı devletinin duasına meşgul ola*”⁷⁹. 1512 tarihindeki Kızılbaş Fetretinden sonra yapılan 1515 tarihli tahrirde Hacı Abdullah Halife'nin “*sâlih ve mütedeyyin ve vâiz ve nâsîh kimesne*” olduğu ifade edilmektedir⁸⁰.

TABLO-I:

1486-1692 Yıllarında Giresun ve Kürtün Bölgesinde Din Görevlileri

DİN GÖREVLİLERİ	YILLAR					
	1486	1515	1520	1554	1583	1692
Cami Mülazimi	75	138	185	125	160	0
Cüzhan	1	41	1	35	1	0
Fakih	65	170	3	68	0	0
Ferraş	0	0	0	4	0	0
Hatip	12	23	12	23	1	9
Hoca	3	2	0	2	0	0
İmam	13	62	2	28	20	6
Kassam	0	0	0	4	0	0
Kayyim	0	0	0	1	0	0
Maarrif	0	1	0	1	0	0
Mevlana	0	8	3	4	0	0
Müderris	1	10	8	3	1	0
Müezzin	5	23	12	24	20	9
Ser-Mahvel	0	1	1	1	0	0
Seyyid	0	0	0	0	133	514
TOPLAM	175	479	227	323	336	538

Yakup Halife Zaviyesi ilk olarak 1486 tarihli tahrirde “*Karye-i Kurâba (Guraba)*”⁸¹, vakf-ı Süleyman Bey, zâviye-i Yakup Halife”⁸² kaydıyla geçmektedir. Adı geçen köyü Yakup Halife Zaviyesine vakf eden Çepni beylerinden Süleyman Bey'dir. Nitekim 1515 tarihli tahrirde Süleyman Bey'in “*mîr-i Çepniyan*” olduğu belirtilmektedir. Bu tarihteki kayıta Yakup Halife'nin “*ehl-i velâyet ve sahib-i kerâmet kimesne olmağın Çepni beylerinden Süleyman Bey zikr olan karyeleri*”⁸³ mezkûr Yakup Halife'nin hânedanına ve camiine vakfedüb kadîmden ilâ yevminâ hazâ bunlardan öşr ve rusûm alına gelmeyüb sâir Yakacık Derbendi'ne ve Yakup Halife ve Süleyman Halife köprüsüne hidmet idüb riâyet oluna gelmişler...” denilmektedir⁸⁴. Bu bilgiler 1520, 1554 ve 1583 tarihli tahrirlerde ve 1692 tarihli avarız kayıtlarında da aynen tekrarlanmak-

79 BOA, MAD, nr. 828, s. 742.

80 BOA, TD, nr. 52, s. 716. Hacı Abdullah Halife Zaviyesi ile ilgili geniş bilgi için bk. Fatsa, “Karadeniz Bölgesinde Türk İskân Metoduna Bir Örnek: Yağlıdere'de Hacı Abdullah Halife Zaviyesi”, TKHBVD, Sayı 35, s. 87-111.

81 Guraba, bugün Yakup Halife'nin Tekke köyündeki camiinin bulunduğu mahallenin adıdır.

82 BOA, MAD, nr. 828, s. 712.

83 Kastedilen köyler Çatak, İlkıkçı, Kuraba, Ayrı Geriş ve Arpa köyleridir. 1515'te Kuraba dışındaki bütün köyler “hariç ez-defter” olarak kaydedilmiştir (bk. BOA, TD, nr. 52, s. 678-679).

84 BOA, TD, nr. 52, s. 680-681. Yakup Halife Zaviyesine, Çepni beylerinden Özlemiş Bey, Oğuz köyündeki “Beylik köyü” denilen yeri vakfetmiştir. Yine Trabzon sancak beylerinden Bıyıklı Mehmed Paşa'nın da bu zaviyeye meyveli ve meyvessiz ağaçlardan oluşan bir bahçeyi vakfetmiş ve Süleyman Halife'ye ait ekinlikleri bu zaviyeye aktarmıştır (TD, nr. 52, s. 680).

tadır⁸⁵. 1835 tarihli Keşap nüfus kayıtlarına göre Yakup Halifenin hanedanının Tekke köyünde Şeyhoğulları adıyla devam ettiği anlaşılmaktadır⁸⁶.

Boynuyoğun Zaviyesi 1486 tarihli kayıtlarda şu şekilde yer almaktadır: “Zâviye-i el-meşhûr Boynuyoğun, Şeyh Murad Dede veled-i Kasım ve Hasan ve Demürçi ve Bedr (Bedir) ve İbrahim ve Mehmed ve Yakup. Zîkr olan kimesneler mezbûr zâviyeye hidmet ederlermiş. Bu bâbda Trabzon Sancağı Beyi Hasan Bey ellerine mektub vermiş tâ kim bunlar dahi âyendeye ve ravendeye hidmet edeler”⁸⁷. Bu zaviye 1515 tarihli kayıtlarda Kasım Dede Zaviyesi adıyla geçmektedir. Kayıt aynen şöyledir: “Zâviye-i Kasım Dede veled-i Şeyh Murad, der-karye-i Boynuyoğun, Mehmed birader-i o, Derviş Ahmed birader-i o, Nur Ali veled-i Kasım Dede, Hasan birader-i o. Mezkûrların ceddi, ehl-i velâyet olup kendüleri dahi sâlih ve mütedeyyin, pâdişâh-ı âlem penaha hayır dua etmeye kâbil kimesneler olup, avarızdan emin ola gelüp, öşür ve rusûm vere gelmedikleri sebepten ber karar-ı sâbık mukarrer kılınıp deftere sebt olundu”⁸⁸. Bu bilgiler 1520, 1554 ve 1583 tarihli tahrir ve 1682 tarihli avarız kayıtlarında da tekrarlanmaktadır⁸⁹.

Bölgedeki önemli zaviyelerden biri de Melik Ahmed Bey Zaviyesidir. Melik Ahmed Bey, Kürtün beyi olup Bedirme (Bedreme/Bedrama) kalesini fetheden kişidir. 1486 tarihli kayıtlara göre Melik Ahmed Bey; Bada köyüne tabi Akça Kilise, Günlek ve Halya mezralarını, “Mevlânâ Ede Dervîş’e vakf edüb eline mektub vermiş ki, mezkûr Ede Dervîş dâhi bir zâviye bina edüb âyendeye ve ravendeye hidmet içün, şimdiki halde mezkûr Ede Dervîş’in oğlu Mevlânâ İshak fakih vakfiyet üzere tasarruf edüb âyendeye ve ravendeye hidmet edermiş. Mezkûr İshak fakih vefât edüb oğlu İbrahim fakih tasarruf eder”. Zaviyenin 7 nefer hizmetkârı arasında Şaban fakih isminde bir imam da bulunmaktaydı⁹⁰. 1515 tarihli kayıtlarda bu zaviyenin kurucusu olan Mevlana Ede Dervîş’in torunlarının “sâlih ve mütedeyyin ve ehl-i ilm” sahibi oldukları belirtilmektedir⁹¹. Bu bilgiler 1520, 1554 ve 1583 tarihli tahrir kayıtlarında da tekrarlanmaktadır⁹².

1486’da Tepecik köyü kayıtları içinde Dervîş Murad Zaviyesi kayıtları yer almaktadır. Bu zaviyede Şeyh Nebi oğlu Hasan ve Şeyh Murad oğlu Hüseyin zaviyedarlık yapmakta olup ellerinde padişah hükmü bulunmaktadır. “Duta geldikleri yerleri ile” gelip geçen yolculara hizmet ettiklerinden “öşür ve gayr-i rusûm” vermedikleri belirtilmektedir⁹³. 1515 tarihli tahrirde Tepecik köyü içinde yer alan zaviyenin “Zâviye-i Dervîş Ali bin Şeyh Hüseyin” adıyla kaydedildiği görülmektedir⁹⁴. 1486’da Dervîş Murad Zaviyesi olarak kaydedilen tekkenin 1515’de Dervîş Ali bin Şeyh Hüseyin Zaviyesi adıyla devam ettiği muhtemeldir. 1486’da zaviyenin zaviyedarlarından biri Hüseyin adını taşımaktadır. Şeyh Hüseyin’den sonra zaviyenin başına oğlu Dervîş Ali geçmiş ve zaviye bu adla meşhur olmuş olmalıdır. Nitekim 1520, 1554 ve 1583 tarihli kayıtlarda zaviye bu adla anılmaktadır⁹⁵.

1515 tarihli kayıtlarda Sarban köyü sınırları içinde başka bir Dervîş Murat veled-i Dervîş Hamza Zaviyesi yer almaktadır⁹⁶. Zaviye aynı adla 1554 ve 1583’de de varlığını sürdürmektedir⁹⁷. Muhtemelen bu zaviye, 1486’da Girinci/Girenci köyü muafırları arasında kaydedilen Hamza v. İvaz’ın atası ve kendisinin bina etti-

85 Bk. BOA, TD, nr. 387, s. 762; BOA, TD, nr. 288, s. 755; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 173a; BOA, KK, MK, nr. 90a.

86 Yüksel, Keşap Kazası Nüfus Defteri, s. 36.

87 BOA, MAD, nr. 828, s. 722. BOA, TD, nr. 52, s. 745.

88 BOA, TD, nr. 52, s. 745.

89 BOA, TD, nr. 387, s. 758; BOA, TD, nr. 288, s. 567; TK.KKA, TD, nr. 43, s.100b; BOA, KK, MK, nr. 82b.

90 BOA, MAD, nr. 828, s. 723.

91 BOA, TD, nr. 52, s. 749.

92 BOA, TD, nr. 387, s. 763; BOA, TD, nr. 288, s. 620; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 103b.

93 BOA, MAD, nr. 828, s. 746.

94 BOA, TD, nr. 52, s. 694.

95 BOA, TD, nr. 387, s. 762; BOA, TD, nr. 288, s. 729; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 181a.

96 BOA, TD, nr. 52, s. 670.

97 BOA, TD, nr. 288, s. 731-732; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 167a.

ği zaviye üzerinde oturduğu ve gelip geçen yolculara hizmet ettiği belirtilen zaviye olmalıdır⁹⁸. Diğer bir önemli zaviye Kayadibi köyü kayıtları içinde yer alan Derviş Murad veled-i Derviş Seydi Zaviyesidir. Zaviye ile ilgili kayıtlar ilk olarak 1515 tarihli tahrirde görülmektedir. Zaviye şeyhinin “*sâlih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcib kimesne*” olduğu belirtilmektedir⁹⁹. 1554 ve 1583’de aynı ibareler tekrarlanmaktadır¹⁰⁰. 1486 tarihli kayıtlarda Alahnas Zaviyesi’nden söz edilmektedir. Menteşe v. Ali’nin bu tekkenin zaviyedarı olduğu ve bunun bir doğan yuvası ve bir vakıf değirmenini tasarruf ettiği ve elinde Sultan Bayezid’in hükmü bulunduğu belirtilmektedir¹⁰¹. Alahnas Zaviyesi’nin 1515, 1520, 1554 ve 1583 tarihli tahrirlerde Menteşe v. İsa Zaviyesi adıyla kaydedildiği görülmektedir¹⁰². Zaviyenin 1583’te bir mescidinin bulunduğu ve buranın beraatla Menteşe v. Teberrük Şeyh’in tasarrufunda bulunduğu, ancak onun evladdan olmayıp yabancı olması nedeniyle vergisini sipahiye verdiği kaydedilmektedir¹⁰³.

Bu zaviyelerin dışında bölgede üç önemli zaviye daha bulunmaktadır. Bunlar da Derviş Bahşayış, Hasan Dede ve Yaraşur (Yaraş) Şeyh zaviyeleridir. Şeyh Derviş Bahşayış Zaviyesi ilk olarak 1486 tarihli tahrirde Bada köyü kayıtları içinde yer almaktadır¹⁰⁴. Zaviyenin 1515, 1520, 1554 ve 1583’te de varlığını devam ettirdiği görülmektedir¹⁰⁵.

Hasan Dede Zaviyesi ilk olarak 1515 tarihli kayıtlarda görülmektedir¹⁰⁶. Zaviye ile ilgili kayıtlar 1515 ve 1583 tarihli defterlerde Gündül köyü kayıtlarından sonra yer almakla birlikte¹⁰⁷, zaviyenin Seyyid köyünde olduğu 1554 tarihli kayıtlardan anlaşılmaktadır¹⁰⁸. 1515 tarihli kayıtlarda Seyyid köyünün Hasan Dede oğulları “*zevâidinden*” olduğu belirtilmektedir¹⁰⁹. Yine Kısırcalu köyündeki Meşhedalanı ve Çobanevreni denilen zemin ile Sandalbükü yakınındaki Ada adlı zemin de Hasan Dede oğullarının tasarrufunda olduğu kaydedilmektedir¹¹⁰. Hasan Dede’nin mezarının Sandalbükü’nde olduğu ve burada da zaviyesinin bulunduğu anlaşılmaktadır¹¹¹. XIX. Yüzyılda Giresun şehri Kapı mahallesinde Hasan Dede Zaviyesi’nin adı geçtiği ifade edilmektedir¹¹². Bütün bu bilgilerden zaviyenin ilk olarak Seyyid köyünde, sonra da Sandalbükü mevkiinde ve XIX. yüzyılda da Giresun şehrinin Kapı mahallesinde dal budak saldıği anlaşılmaktadır.

Yaraşur Şeyh Zaviyesi ilk olarak 1515 tarihli tahrirde Arageriş köyü kayıtları içinde görülmektedir¹¹³. 1520, 1554 ve 1583 tarihli kayıtlarda varlığını devam ettiren zaviyenin zaviyedarları, gelip geçen yolculara hizmet karşılığında öşür ve rusûmdan muaf tutulmuştur¹¹⁴. 1682 tarihli avarız kayıtlarında bu zaviye “*Karye-i Zaviye-i Yaraş, hâriç ez-defter*” şeklinde kaydedilmiş olup 20 nefer reyası bulunmaktaydı. Zaviyenin altında yer alan kayıтта “*mezburların zâviyedârlığı ref’ olunup sipahiye ra’iyyet kayd olunmakla hâriç ez-defter*” yazıldıkları belirtilmektedir¹¹⁵.

98 BOA, MAD, nr. 828, s. 735-736.

99 BOA, TD, nr. 52, s. 618.

100 BOA, TD, nr. 288, s. 720; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 142b.

101 BOA, MAD, nr. 828, s. 713.

102 BOA, TD, nr. 52, s. 616; BOA, TD, nr. 387, s. 761; BOA, TD, nr. 288, s. 643; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 121a, 130a, 131b.

103 TK.KKA, TD, nr. 43, s. 121a.

104 BOA, MAD, nr. 828, s. 723.

105 BOA, TD, nr. 52, s. 728; BOA, TD, nr. 387, s. 756; BOA, TD, nr. 288, s. 618; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 89a.

106 BOA, TD, nr. 52, s. 678.

107 BOA, TD, nr. 52, s. 677-678; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 172a.

108 BOA, TD, nr. 288, s. 722.

109 BOA, TD, nr. 52, s. 601.

110 BOA, TD, nr. 52, s. 678.

111 Zaviye ile ilgili geniş bilgi için bk. Fatsa, Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler, Giresun 2008, s. 152.

112 Emecen, “Giresun”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. XIV, (İstanbul 1996), s. 82.

113 BOA, TD, nr. 52, s. 617.

114 BOA, TD, nr. 387, s. 761; BOA, TD, nr. 288, s. 617; TK.KKA, TD, nr. 43, s. 122a.

115 BOA, KK, MK, nr. 2697, s. 84a.

Kızılbaş fetretinden hemen sonra yapılan tahrirlerde ve daha sonraki tahrir kayıtlarında bölgedeki zaviye kurucularının ve şeyhlerinin “ehl-i velâyet ve sahib-i kerâmet” ya da “sâlih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcib kimesne”ler olduklarının belirtilmesi ve bunların vergi muafiyetlerinin devam ettirilmesi Kızılbaşlıkla bir ilgilerinin olmadığını önemli bir göstergesidir.

Avarız defterlerinde yer alan bilgilere göre avarız vergisinden muaf olan zümreler içerisinde seyyidler, askerler ve hatiplerin de yer aldığı kaydedilmektedir¹¹⁶. Tablo I’de görüldüğü gibi Giresun ve Kürtün bölgesinde 1583 yılında 133, 1692 yılında da 514 nefer seyyid bulunmaktaydı. Seyyidlerin ve zaviyede görevli diğer muafaların Kızılbaş olma ihtimali çok zayıftır. Kızılbaş tehlikesinin var sayıldığı bir bölgede bütün seyyidlerin ve zaviye görevlilerinin avarız vergisinden muaf olmaları düşünülemez.

Nitekim Çepni (Giresun) ve Kürtün bölgelerinde 1486 yılında Giresun ve Kürtün’de yerleşmiş olan Çepniler arasında Bekir, Ömer ve Osman gibi isimlere de rastlanmaktadır ki, bu da bize konu hakkında bir bilgi vermektedir. Osmanlı arşiv vesikalarına ve XVI. yüzyıl müelliflerinin tarihi kayıtlarına da yansıyan bilgilere göre Kızılbaşların önemli alametlerinden biri de Hz. Ali dışındaki ilk dört halifeye kötü söz söylemeleri¹¹⁷ ve çocuklarına Bekir, Ömer ve Osman ismini vermemeleridir¹¹⁸.

TABLO –II:

1486-1554 Yılları Arasındaki Üç Tahrire Göre Çepni (Giresun) ve Kürtün’de Bulunan Bekir, Ömer, Osman Adlarının Nefer Sayısı

Baba ve Şahıs Adları	Buldukları İdari Birimler	1486		1515		1554	
		1486’dan Önceki Nesil (Baba Adları)	1486 Nesli (Şahıs Adları)	1515’den Önceki Nesil (Baba Adları)	1515 Nesli (Şahıs Adları)	1554’den önceki Nesil (Baba Adları)	1554 Nesli (Şahıs Adları)
Bekir	Çepni (Giresun)	-	2	4	14	5	3
	Kürtün	1	1	3	19	6	9
	Toplam	1	3	7	33	11	12
Ömer	Çepni (Giresun)	3	9	21	22	10	6
	Kürtün	11	20	25	16	8	5
	Toplam	14	29	46	38	18	11
Osman	Çepni (Giresun)	4	8	26	16	7	-
	Kürtün	9	16	21	20	21	12
	Toplam	15	24	47	36	28	12
Genel Toplam		28	56	100	107	57	57

1486, 1515 ve 1554 tarihlerini taşıyan üç ayrı defter üzerinde yaptığımız incelemeye göre Giresun (Çepni) ve Kürtün’de yaşayan Müslüman nüfus içinde 1486’da 1 nefer, 1515’te 7 nefer, 1554’te 11 nefer Bekir baba adına tesadüf edilmektedir. 1486’da 3, 1515’te 33, 1554’te 12 nefer şahıs adı olarak Bekir ismini taşımaktadır. Ömer ismi baba adı olarak 1486’da 14 nefer, 1515’te 46 nefer ve 1554’te de 18 nefer tarafından kullanılmaktadır. Şahıs adı olarak bu isme 1486’da 29 nefer, 1515’te 38 nefer ve 1554’te de 11 nefer de rastlanmaktadır. Osman ismine gelince, bu isim 1486 tarihli kayıtlarda 13 nefer, 1515’te 47

116 BOA, KK, MK, nr. 2697, s. 92b.

117 Bu konuda geniş bilgi için bk. Saim Savaş, XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik, Ankara 2002, s. 38, 44, 45, 56, 57, 58, 67, 152; Gündüz, Aynı eser, s. 17, 69, 98.

118 Savaş, Aynı eser, s. 45.

nefer, 1554'te de 28 nefere baba adı olduğu görülmektedir¹¹⁹. Bu isim 1486'da 24 nefer, 1515'te 36 nefer, 1554'te de 12 nefer tarafından şahıs adı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Kürtün ve Giresun (Çepni)'da bulunan Müslüman nüfus içinde Bekir, Ömer ve Osman baba adını taşıyanların toplamı 1486'da 28 nefer, 1515'te 100 nefer, 1554'te 57 nefer idi. Şahıs adı olarak bunların sayısı 1486'da 56 nefer, 1515'te 107 nefer, 1554'te de 35 nefer olduğu görülmektedir. Bekir, Ömer ve Osman baba adları içinde 1486 yılı kayıtlarında Ömer baba adı birinci sırayı alırken, 1515 ve 1554 tarihli kayıtlarda ise Osman baba adını taşıyanlar olmaktadır. Şahıs adı olarak da 1486 ve 1515'te Ömerler birinci sırayı işgal ederken 1554 tarihli kayıtlarda ise Bekir ve Osman adını taşıyanların sayısı aynı olup bunların her biri Ömerlerden daha fazla bir sayıya sahip bulunmaktaydı¹²⁰.

1682 tarihli Giresun, Keşap, Kürtün n.d. Tirebolu, Yavabolu n.d. Görele kazalarına ait avarız kayıtlarında da çok sayıda Ebubekir (Bekir), Ömer ve Osman şahıs ve baba adları yer almaktadır. Tablo III'de görüldüğü gibi, bu dönemde avarız verenlerin ve avarız vergisinden muaf olanların içinde Ebubekir baba adını taşıyanlar 26 nefer, Ömerlerin 115 ve Osmanların da 125 nefer olduğu tespit edilmektedir. Şahıs adı olarak Bekir isminin 22 nefer, Ömer'in 115 nefer, Osman'ın da 136 nefer olduğu görülmektedir¹²¹.

TABLO-III:

XVII. Yüzyılın Sonlarında Avarız Kayıtlarına Göre; Giresun, Keşap, Kürtün, Yavabolu Kazalarında Bekir, Ömer ve Osman Şahıs Adları İle Baba Adlarının Nefer Sayısı

Kaza Adları	BEKİR		ÖMER		OSMAN	
	Şahıs Adı	Baba Adı	Şahıs Adı	Baba Adı	Şahıs Adı	Baba Adı
Giresun	2	5	47	23	39	32
Keşap	11	11	41	64	53	51
Kürtün n.d. Tirebolu	4	8	17	18	14	20
Yavabolu n.d. Görele	5	2	10	10	30	22
TOPLAM	22	26	115	115	136	125

XIX. yüzyıla ait nüfus kayıtlarına göre Tirebolu kazasında Ebubekir adı 57, Ömer 1110, Osman adı da 954 kişi tarafından şahıs ve baba adı taşıdığı tespit edilmiştir¹²². Keşap kazasında Bekir 34, Ömer 196, Osman isminin de 283 kişi tarafından şahıs adı olarak kullanıldığı görülmektedir¹²³. Harşit nahiyesinde Ömer adının 8, Osman adının da 19 kişi tarafından şahıs adı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır¹²⁴. Önemli bir Çepni nüfusunun yaşadığı yörelerden olan Vakfıkebir ve Akçaabad bölgesinde de 144 kişi Bekir, 915 kişi Ömer, 1984 kişi Osman adını şahıs adı olarak kullanmıştır¹²⁵.

1486 tarihli arşiv kayıtlarında Bekir, Ömer ve Osman adının baba adı olarak geçmesi bunların bu tarihten önce de bu adları kullandıklarını, dolayısıyla bölgedeki Çepnilerin 1461 fetih olayından sonra Sünnileştirildikleri düşüncesini de çürütmektedir. Köprülüzâde Mehmed Fuad, bunların XI. asrı hicrîde manen Safevîler'e bağlı Kızılbaşlardan olduklarının açık bir şekilde görüldüklerini ve bunların Sünnîlik tesiri altına azami iki yüzyıl önce veya yeni girdiklerini kaynak göstermeden ileri sürmektedir ki¹²⁶ yukarıda

119 Bk. BOA, MAD, nr. 828, s. 38, 712-748; BOA, TD, nr. 52, s. 596-766; BOA, TD, nr. 288, s. 562-655, 704-784.

120 Bk. Tablo: II.

121 BOA, KK, MK, nr. 2697, s. 64b-98b.

122 Ayhan Yüksel, *Tirebolu Kazası Nüfus Defteri*, s. 11-12.

123 Yüksel, *Keşap Kazası Nüfus Defteri*, s. 16-17.

124 Yüksel, *Harşit Nahiyesi Nüfus Defteri*, (Basılmamış kitap), s. 13.

125 Birinci-Çakıcı-Topal, *Akçaabad-Vakfıkebir Nüfus Kütüğü*, s. 67.

126 Bk. "Oğuz Etnolojisine Dâir", *TM*, I, s. 209 dpn. 3. devamı.

verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere bu düşünce kesinlikle doğru değildir.

Bununla beraber XVI. asra ait bazı mühimme kayıtlarında Kürtün kazasında bulunan bazı reayanın “Kızılbaz muhibbi” olduğu, bunların Amasya musâlahasından (29 Mayıs 1555) sonra İran’a göçtüğünün haber alındığı ve durumun gizlice araştırılmasının istendiği anlaşılmaktadır¹²⁷. Ancak bu bilginin doğru olup olmadığına ilişkin bir kayıta rastlanmamaktadır. Muhtemelen Mehmed Aşık, mühimmelerde geçen bu müferit kayıtları görerek bir genelleme yaptığı düşünülmektedir. Bu bilgilerden hareketle yörede yaşayan bütün Çepnilerin Kızılbaz olduğu sonucunu çıkarmak mümkün değildir¹²⁸.

Trabzon Sancağı dâhilinde yaşayan Çepnilerin büyük çoğunluğu Müslüman olmasına karşılık, çok az sayıdaki kimsenin Hıristiyan olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim H.1263 (M. 1846-1847) tarihli Yomra sınırları içinde bulunan Uz nahiyesine tabi Abyun adlı Ermeni köyünde 6 hane Çepnioğlu diye anılan gayri Müslim ad ve baba adını taşıyan aileler bulunmaktaydı¹²⁹.

Sonuç

Alevilerin kullanmadıkları Bekir, Ömer ve Osman gibi şahıs ve baba adlarını, Karadeniz Çepnilerinin fazla sayıda kullanmaları bunların Alevi veya Kızılbaz olmadıklarının göstergesidir. Bunların 1486'dan önce de bu isimleri baba adı olarak kullanmaları bunların Osmanlı fethinden sonra Sünnileştirildikleri¹³⁰ düşüncesini de çürütmektedir. Bölgedeki zaviye kurucularının ve şeyhlerinin “ehl-i velâyet ve sahib-i kerâmet” ya da “sâlih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcib kimesne”ler olduklarının belirtilmesi ve bunların vergi muafiyetlerinin devam ettirilmesi Kızılbazlıkla bir ilgilerinin olmadığına önemli bir göstergesidir. Yine çok sayıda seyyidin ve zaviyelerde görev yapan muafaların avarız vergisinden muaf tutulmaları ve stratejik mevkideki derbentlere bunların görevlendirilmeleri ve hemen hemen bütün zaviyelerde cami veya mescid bulunması, yöre halkı ile ilgili Kızılbazlık töhmetini tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Ege bölgesindeki bazı Çepniler dışında, İç Anadolu ve Karadeniz bölgesindeki Çepnilerin tamamı Sünnîdir¹³¹. Yine Güney İran'da yaşayan “Giresun” Çepnilerinin, Sünnî mezheplerden olan Şafi mezhebine mensup oldukları bilinen bir hususdur¹³². Sadece Giresun ve Kürtün bölgesindeki Çepnilerin değil aynı zamanda Çepnilerin büyük çoğunluğunun Rafizilikle ilişkisi olmadığı ortaya çıkmaktadır.

127 Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1590)*, I, İstanbul 1962, s. 8. Aynı konu ile ilgili ilâve bilgiler için bk. M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi*, Ankara 1976, s. 181, 259; Sümer, *Oğuzlar*, s. 332; a. mlf., *Safevî Devletinin Kuruluşu*, s. 66.

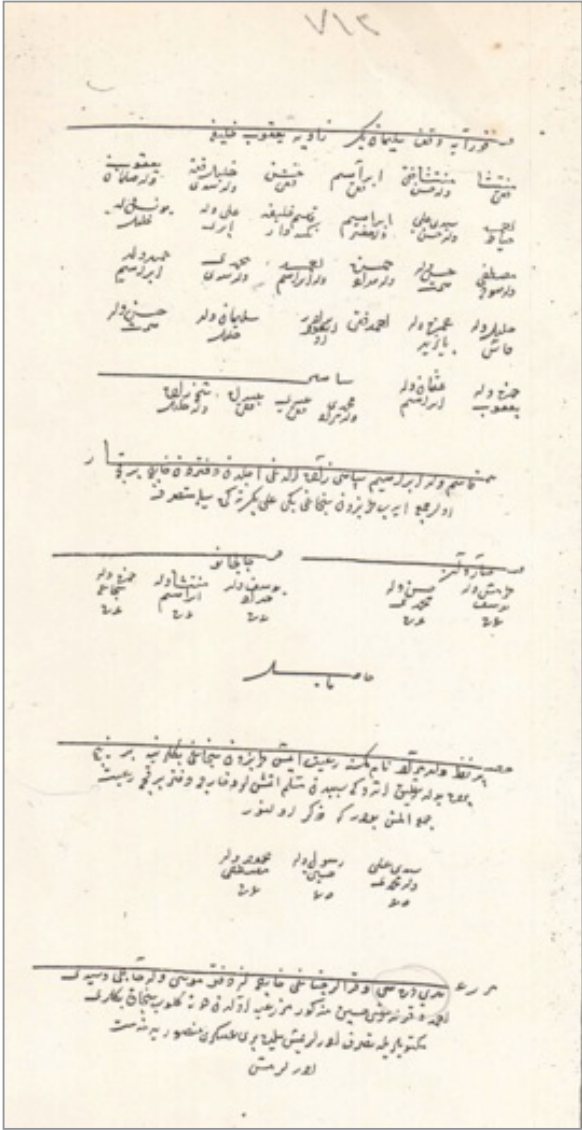
128 Aynı değerlendirmelerle ilgili olarak bk. Sümer, “Çepniler V”, *TDTD*, sayı 59, s. 5; a. mlf., *Çepniler*, s. 50-51. Feridun Emecen ise Giresun yöresindeki Çepniler'in Giresun şehrinde, Giresun'a tâbi bazı köylerde ve hatta Ordu'da bulunan “câmi, mescid ve tekkelerde hizmette bulunmaları, Safevîleşmeleri, onların hiç olmazsa bir kısmının, dinî temayülleri hakkındaki umumî kanaatin aksi bir inanişâ sahip olduklarını” düşündüğünü ifade etmektedir (bk. “XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler”, *Eğitim Fakültesi Dergisi* (=EFD), sayı: 4 (Samsun 1989), s. 162.

129 Çoşkun, Aynı eser, s. 119, 121, 123.

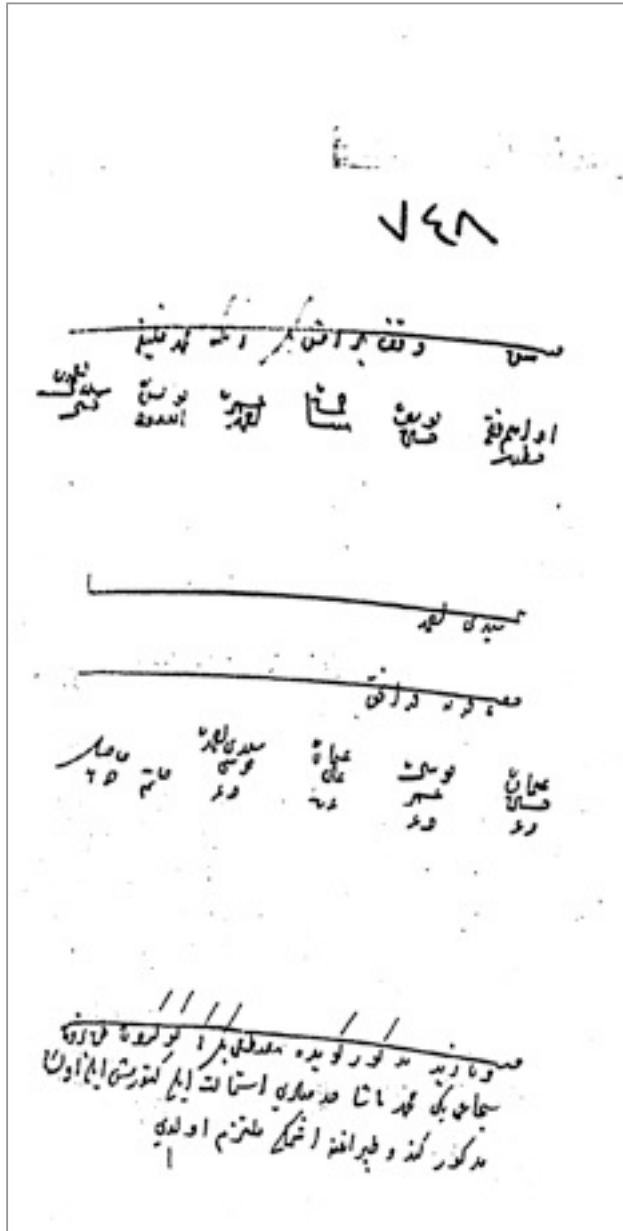
130 Mehmed Fuad, “Oğuz Etnolojisine Dair”, *TM*, Sayı 1, s. 209 dpn. 3. devamı.

131 Eröz, “Ege Bölgesindeki Yer Adları”, *Reşit Rahmeti Arat İçin*, s. 179. Konya'nın Taşkent'ine bağlı Çepni köyü ile Kastamonu'ya bağlı Tosya ilçesindeki Çepni köyü halkı sünnî, Sivas veya Yozgat'taki bir Çepni köyünün alevi olduğu anlaşılmaktadır (bk. a.mlf, *Türkiye'de Alevilik - Bektaşilik*, s. 31); Sümer, *Çepniler*, s. 50-51, 119.

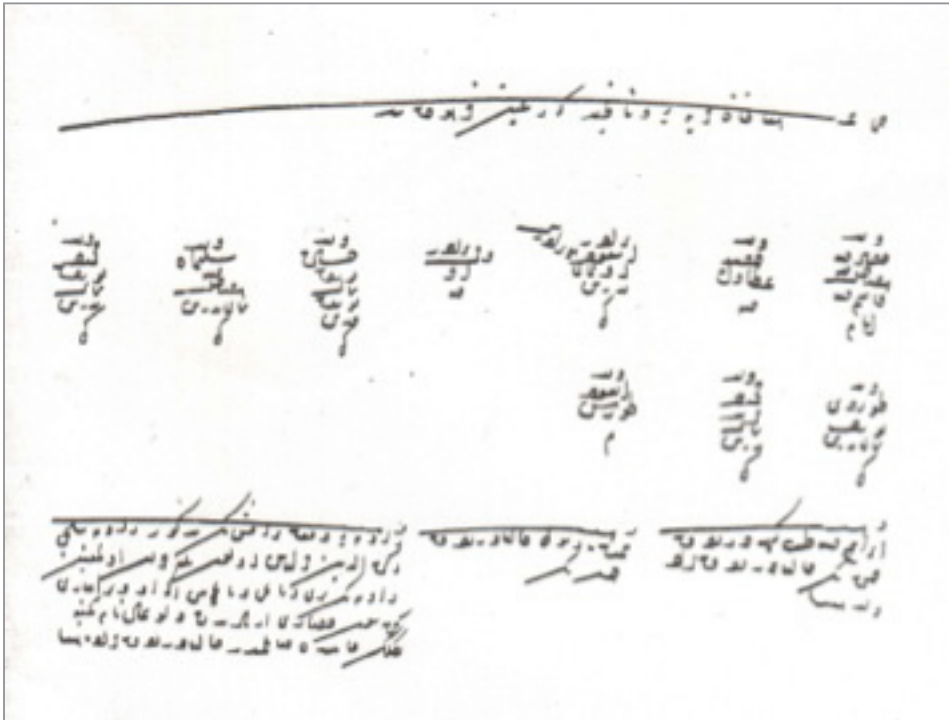
132 Kalafat, Aynı eser, s. 131.

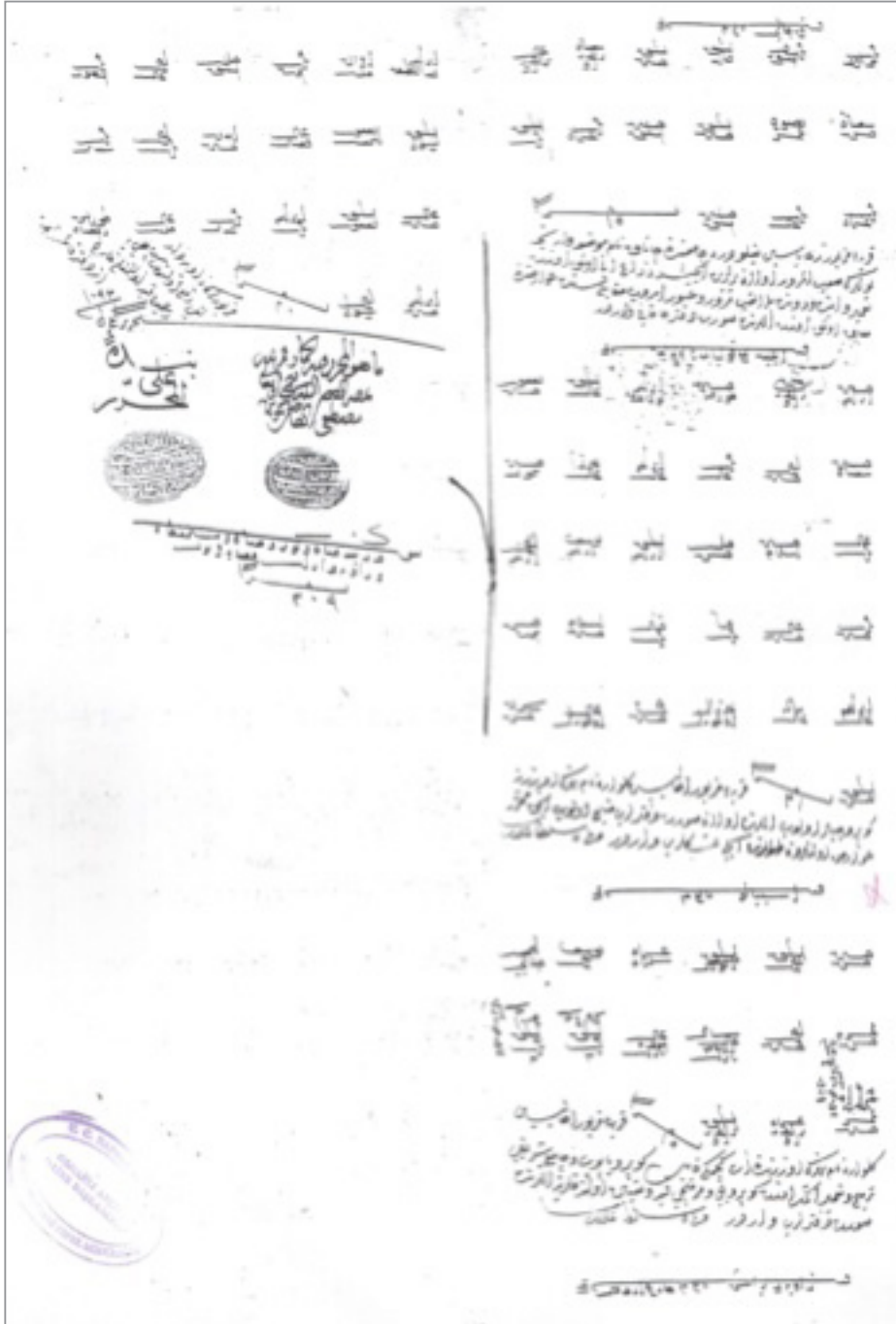
BOA, MAD, nr. 828, s. 712.

BOA, MAD, nr. 828, s. 748.

BOA, TD, nr. 288, s. 711.

BOA, KK, MK, nr. 2697, s. 83b-84a.